

DR. SIPOS MIKLÓS

A TÉTELES ÁRKIEGÉSZÍTÉS KÍSÉRLETI RENDSZERÉNEK HATÁSA A TERMELÉSI EREDMÉNYEKRE ÉS A JÖVEDELEMVISZONYOKRA

A szegedi járás 35 gyenge termelőszövetkezete gazdasági stabilitása megteremtése érdekében, kísérleti jelleggel, 1965—67 között három év időtartamára bevezetett tételes árkiegészítés rendszerének arra kellett választ adnia, „hogya a szövetkezetek tudnak-e, illetve akarnak-e olyan termelésszerkezeti változtatást véghez vinni, amely az árkiegészítéssel növelt árbevétel révén szövetkezetekben kialakult, vagy szükséges jövedelmet biztosítja; ... lehet-e a szövetkezetek gyenge gazdálkodási eredményeinek okait, a termelésben és vezetésben meglévő sokrétű hibát egyedül a negatív járadék rendezésével megszüntetni,¹ és sikerül-e megállítani, vagy mérsékelni a termelőszövetkezetek differenciálódási folyamatát.

A következőkben a kísérleti támogatási forma termelési eredményekre és jövedelemviszonyokra gyakorolt hatásának az elemzésével e három kérdésre kívánunk pontos választ adni.

1. A termelési eredmények alakulása 1964 és 1967 között

A mezőgazdasági statisztika² a szövetkezetek termelési eredményének elemzéséhez a halmozott, a halmozatlan és a nettó termelési érték változatlan áron kiszámított, a gazdaságok teljes termelési tevékenységét átfogó, mutatószámait használja fel.

A halmozott termelési érték előnye, hogy az adott évben előállított termékek mindegyikének az értékét tartalmazza, hátránya viszont az, hogy a kooperációból következően egyes termékeket ismételt szamba vész. Ennek következtében a halmozott termelési érték mutatója valójában nagyobb értéket mutat, mint amennyi az adott évben előállított használati érték tömegében rejlik. A halmozatlan termelési érték mutatója kiszűri az említett halmozódásokat és lényegében csak a mezőgazdasági végtermékek értékét tartalmazza. Hátránya: néhány fontos mezőgazdasági termék értékének a mutatóból történő kimaradása. A mezőgazdasági üzemek által egy meghatározott időszakban előállított új értéket $(v+m)$ tartalmazza a nettó termelési érték. A nettó termelési érték kiszámítását a halmozott termelési érték

¹ Pallós László: A kedvezőtlen adottságú tsz-ek támogatási rendszeréről. (Közh. Szemle, 1966/11. 1299. old.)

² Kiss Albert—Manczel Jenő: A statisztika módszertana és alkalmazása a mezőgazdaságban. (Mezőgazdasági Kiadó. Bp. 1965.)

anyagjellegű termelési költségekkel történő csökkentésével végzik el. A nettó termelési érték kifejezi, hogy az adott gazdaság milyen mértékben járult hozzá a nemzeti jövedelem alakulásához, tartalmát tekintve tehát ez a mutató egyenlő a realizált szövetkezeti bruttó jövedelemmel.³

A termelési eredmények fejlődésének vizsgálatához az említett termelési érték mutatókat használjuk fel az 1. sz. táblázat adatai alapján.

1. sz. táblázat

A termelési színvonal alakulása a 35 termelőszövetkezetben %-ban

Év	Halmozott term. érték		Halmozatlan term. érték		Anyagköltség		Nettó term. érték	
	1964	Előző év	1964	Előző év	1964	Előző év	1964	Előző év
1964	100	—	100	—	100	—	100	—
1965	101,5	101,5	96,8	96,8	109,0	109,0	90,7	90,7
1966*	113,6	112,1	114,8	118,6	109,8	100,6	127,7	140,8
1967	127,8	112,2	135,6	118,0	127,0	115,0	135,3	106,0

Forrás: Megyei Tanács Tájékoztatói.

* Az 1966-os felvásárlási áremelés kiszűrve.

Az 1964. évi bázishoz viszonyítva a tételes árkiegészítés alkalmazásának három évében a termelési érték különböző mutatói *tekintélyes* fejlődést mutatnak. A legjelentősebb mértékű növekedést a halmozatlan termelési érték 35%-on felüli gyarapodása jelez. Igen kedvező a nettó termelési érték lényeges javulása is. Legkisebb arányban növekedett a halmozott termelési érték, mintegy 28%-os növekedési arányával. A halmozatlan termelési érték és a halmozott termelés növekedésének elválásában az a határozottan kedvező tendencia jelentkezik, hogy a termelőszövetkezetekben a belső üzemi termék felhasználásnál gyorsabban növekedett az áru-növények előállítás.

A termelés fejlődése jelentős évenkénti hullámozást tanúsít. A láncindexek szerint 1965-ben mindegyik termelési érték mutató — a halmozott termelési érték kivételével — csökkent. Ez az 1965. évi belvízkárral, a száj- és körömfájás következményeivel, valamint azzal függ össze, hogy a tételes árkiegészítés rendszerét a termelőszövetkezetek a tavaszi vetési munkálatok idején ismerték meg. A következő két évben jelentkező lényeges javulás már az árkiegészítés pozitív; a termelés és a vetésszerkezet intenzív irányú fejlődésére gyakorolt hatásával is kapcsolatos.

A három év alatt az évi átlagos fejlődés mértéke a nettó és halmozatlan termelés esetében alig kisebb, mint 12%. A halmozott termelési értéke pedig kb. 9%. Az évi fejlődési ütem az előzőeknél 3,3%, az utóbbinál 3,0%-ot tett ki.

³ Megjegyezzük, hogy a szövetkezeti bruttó jövedelem azáltal, hogy tartalmazza az értékesítési eredményeket, technikailag gyakran eltér az üzemi szinten kiszámított nettó termelési értéktől. Az értékesítési eredmény az értékesítési (eladási) áraknak és az elszámoló áraknak a különbözete. Továbbá, 1967-ig tartalmi eltérés is volt a két mutató között, mivel a szövetkezeti bruttó jövedelem magába foglalta az amortizációt is.

A 35 termelőszövetkezet termelési eredményeinek a fejlődéséről kialakult kép akkor sem kedvezőtlen, ha az országos fejlődési tendenciákkal *hasonlítjuk össze*. A mezőgazdaság bruttó termelési értéke a vizsgált időszakban — az 1965. évi törés következtében kb. 6,5%-kal növekedett. A nettó termelési érték pedig mintegy 7%-kal csökkent. A mezőgazdaságon belül a legdinamikusabb fejlődés a termelőszövetkezeti szektorban volt, de ez sem érte el a kísérletbe bevont tsz-ek fejlődését. A termelőszövetkezeti szektor halmozott termelési értéke 19—21%-kal, a halmozatlan termelési értéke pedig 1967-ben mintegy 22—24%-kal haladta meg az 1964-es szintet. Ez a fejlődés az előbbi mutatónál kb. évi 7%-os átlagos mértéket, az utóbbinál pedig mintegy 8%-os évi növekedést jelent.⁴ A termelőszövetkezeti szektor átlagos adatainak és a helyi fejlődési mutatóknak az összevetéséből nyilvánvaló, hogy a vizsgált 35 tsz termelési eredményeinek fejlődése az adott időszakban meghaladta a termelőszövetkezeti szektor átlagos fejlődését.

A különböző hatékonysági, vagy munkatermelékenységi mutatók is kedvező képet mutatnak. Mind az egy kh. közös területre jutó termelési érték színvonala, mind pedig az 1 dolgozó tagra jutó termelési érték hasonló arányú növekedést tanúsít, annak következtében, hogy a kísérlet három éve alatt 1964-hez képest sem a közös területben, sem a dolgozó tagok számában lényeges változás nem történt.

Az 1 kh. közös területre jutó halmozott és halmozatlan termelési érték jelentős növekedése ellenére azonban a járási átlagnak 69,2%-át, illetőleg 66,6%-át teszi ki 1967-ben. Még jelentősebb a megyei átlagtól való elmaradás, hiszen 1967-ben a terület egységre vetített halmozatlan termelési érték megyei átlaga 4460,— Ft, a gyenge tsz-eknél viszont 2620,— Ft. De a területi termelékenység utóbbi helyi mutatója 1967-ben mégis 21,7%-kal meghaladta a gyenge termelőszövetkezetek országos átlagát.

A termelési eredmények fejlődését számos tényező eredményezte. Ezek között első helyen kell megemlíteni az *eleven munka felhasználás növekedését* és a ledolgozott munkanapra jutó halmozatlan termelési érték, vagyis a *termelékenység* színvonalának a javulását. Számításaink szerint a termelési érték növekedésében az eleven munka-felhasználás növekedéséből származó részarány 70,6%, a ledolgozott munkanapra jutó halmozatlan termelési érték növekedésének részaránya pedig 29,4%-át tette ki. A számarányokból nyilvánvaló, hogy a vizsgált termelőszövetkezetek a termelésük fejlesztését főként az extenzív úton érték el.

Második helyen szükséges megjelölni az anyagi ráfordítások növekedésének termelési eredmények javulásában játszott szerepét. Itt azt a pozitív tendenciát látjuk, hogy ellentétben az országos fejlődési tendenciákkal, az anyagjellegű ráfordítások növekedése nem haladta meg a halmozott termelési érték alakulását. Ennek az a következménye, hogy a nettó termelési érték a jelzett időszakban jelentősebb mértékben növekedett, mint a halmozott, illetőleg az anyagjellegű költségek növekedése. Így az anyagjellegű termelési *ráfordítások hatékonysága javult*, mert az anyagjellegű termelési költség 1%-os növekedésére a nettó termelési értéknek és halmozatlan termelési értéknek mintegy 1,3%-os növekedése jutott. Az anyagi ráfordítások között legjelentősebb mértékben az ipari eredetű termelési eszközök növekedése szerepel. Itt jegyezzük meg, hogy 1967-re az 1 kh-ra jutó műtrágya-felhasználás 159,7%-ra növekedett.

⁴ A közölt statisztikai mutatók csak megközelítően tükrözik az országos fejlődési tendenciákat, mivel az 1966-os árváltozás hatásának a kiszűrését úgy végeztük el, hogy a termelési érték mutatókat 10%-kal csökkentettük. A felhasznált adatok a Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv (1968) és a Mezőgazdasági Adatok I. 1968-ból származnak.

Végül a termelési eredmények fejlődésében a növénytermelés és az állattenyésztés *struktúrájának* intenzív irányú változása is szerepet játszott. Mindkét ágazatban a magasabb termelési értéket hozó növények, illetőleg állattartási ágazatok kerültek előtérbe.

A vizsgált időszakban a termelési eredmények javulása *nem vezetett néhány alapvetően kedvezőtlen körülmény megváltozásához.*

Bár a 100 Ft halmozott termelési értékre jutó anyagjellegű költségek az 1964. évi 66,1 Ft-ról 63,5 Ft-ra csökkentek, mégis a költségszint még mindig magasabb, mint a járási átlag. A termelőszövetkezetek a termelési eredmények javulása ellenére továbbra is veszteségesen gazdálkodtak: a termelési eredmények nem fedezték az eleven- és holtmunka együttes költségeit. Ezt bizonyítja az eleven- és holtmunka tényleges, együttes költségének a halmozott termelési értékhez viszonyított aránya: 1964-ben az említett arány 105,1%, 1967-ben pedig 107,9%.

Kedvezőtlen jelenség a termelőszövetkezetek részére folyósított állami támogatás összegének a halmozatlan termelési érték mutatóját meghaladó növekedése is. Az 1964. évben kifizetett gyenge tsz dotációhoz képest az árkiegészítés formájában folyósított állami támogatás összege 1967-re 113,7%-kal növekedett. Ez azt jelenti, hogy az állami támogatás felhasználásának a hatékonysága csökkent, 1964-ben 1,— Ft, állami támogatásra 7,— Ft halmozatlan termelési érték jutott, 1967-ben pedig már csak 4,5 Ft. Az sem kedvező jelenség, hogy a nettó termelési érték 3 év alatt bekövetkezett mintegy 23 millió Ft-os növekedését a gyenge tsz dotáció 25 millió Ft-os növekedése kísérte.

Végül nem lehet kedvező jelenséggként értékelni a nettó termelési értéknek a halmozott termelési értékhez viszonyított alacsony színvonalát sem. 1964-ben a nettó és a halmozott termelési érték aránya a vizsgált termelőszövetkezeteknél 33,8%, 1967-ben némi javulás ellenére is csak 34,1%.

Értékelve a termelési eredmények alakulását megállapíthatjuk; a vizsgált időszakban az árkiegészítés hatására a 35 termelőszövetkezetnél *megindult* a termelési eredmények gyors fejlődésének a folyamata. Ez a fejlődés a kísérletet követő első évben sem tört meg, mert 1968-ban a halmozott termelési érték 21,6%-kal, a halmozatlan termelési érték pedig 12,6%-kal növekedett 1967-hez képest. Bár a termelés fejlődése túlhaladta, vagy legalábbis utólérte a termelőszövetkezeti szektor országos fejlődési ütemét, a kísérlet viszonylag rövid, hároméves időszaka nem tette lehetővé, hogy a termelés területén minden egyes kedvezőtlen jelenség megszűnjön. Ehhez még hosszabb időszakra és további gazdaságpolitikai intézkedésre van szükség az állami támogatás mellett.

2. A kísérlet hatása a termelés szerkezetére

Mielőtt a tételes árkiegészítés rendszerébe bevont szántóföldi növények vetés-szerkezetének és az állatállomány fejlődési tendenciáit elemeznénk, szükséges kitérni a földhasznosítás módjának alakulására. A termőföld művelési ágak szerinti hasznosításában a kísérlet időtartama alatt lényeges változások nem történtek.

A vizsgált időszakban a kísérlet nem befolyásolta lényegesen a szántóföldi növénytermesztés részesedési arányát. Hiszen a szántó részaránya 1964-ben 59,7%-ot, 1967-ben pedig 59,6%-ot tett ki. Némi pozitív változást a rét- és legelőgazdálkodás színvonalának javulásával egyidejűleg bekövetkezett rét- és legelőterület részesedési arányának a növekedése jelent, ami 1967-ben együttesen 22,6%-ot tett ki az 1964. évi 20,7%-kal szemben. Ez annak a következménye, hogy egyes termelőszövetkezetek

az állattenyésztés takarmányszükségletének biztosítása érdekében öntözéssel, rét, legelő javítással, műtrágyafelhasználás növelésével igyekeztek a takarmánybázist megteremteni.

A kísérleti támogatás kedvezőtlen hatásának tulajdonítható a szőlő területi részarányának 1967. évre bekövetkezett mintegy 1,8%-os csökkenése. Különösen azért kedvezőtlen körülmény ez, mert a termelőszövetkezetek a második 5 éves tervben telepített csemege- és borszőlő termőre fordítását hanyagolták el. De a szőlő-terület részaránya még így is magasabb, mint az országos átlag, hiszen 7,8%-ot foglal el a termelőszövetkezetek közös területében.

Annak ellenére, hogy a termelőszövetkezetek a szántóföldi növénytermesztés kiterjesztésében voltak érdekeltté téve, a nagy hagyományokkal rendelkező gyümölcs-termelés részaránya a közös földterületben a vizsgált időszakban némi javulás, mutat. Így 1967-ben a terület 5,2%-át hasznosították a területegységre legmagasabb termelési értéket produkáló gyümölcstermesztéssel. A felsorolt művelési ágakon kívül az adott körzetben jelentéktelen egyéb hasznosítási formák, mint pl. erdő, nádas, stb. területe némi csökkenés ellenére 1967-ben 4,8%-ot tett ki.

Ha a tételes árkiegészítés rendszerébe bevont szántóföldi növénytermesztés fontosabb termékeinek a kísérlet időszakában bekövetkezett vetésszerkezeti módosulását és termésátlagainak a fejlődését részletesebben vizsgáljuk, akkor a 2. sz. táblázat alapján az egyes növénycsoportokról a következő megállapításokat tehetjük.

A szántóföldi növénytermesztésben vezető szerepet a vetésterületi részesedés alapján továbbra is a *kenyérgabona* növények tartják. Mint a táblázatból látható, a kenyérgabona vetésterülete a kísérlet célkitűzésével szemben némi csökkenést mutat. Ez azzal magyarázható, hogy a rendkívül alacsony hozamok miatt a tételes árkiegészítés sem oldotta meg a kenyérgabona termesztés jövedelmezőségi problémáit. A vizsgált időszakban a homoki területek jellegzetes kenyérnövénye, a rozs, szántóföld 38%-át foglalta el. Területünkön a rozs ún. „szorított növény”, amelynek az elterjedését a búzatermesztésre alkalmatlan talajok határozzák meg. A kedvezőtlen talaj és éghajlati adottságok következtében az illető kenyérgabona átlagtermése 1966-ban 3,9 q és 1967-ben 4,1 q.

A terület kenyérgabona szükségletének kielégítése érdekében a talajadottságokat és a csapadékviszonyokat jobban hasznosító új kenyérgabona növények köztermesztésbe állításával is indokolt lenne foglalkozni. Erre utalnak azok a kedvező eredmények, amelyeket az ország más homoki területein a külföldi intenzív búzafajták köztermesztésbe állítása, a területünkön a rozs és a magyar Bánkúti keresztezéséből nemesített Triticale kenyérnövénynek kísérleti termesztése hozott.⁵

A *takarmánynövények* vetésterületének növekedése elmaradt annak ellenére, hogy ez a növendék- és hízóállatok értékesítésén keresztül történő árkiegészítés miatt várható volt. Egyrészt az abraktakarmányok közé tartozó kukorica vetésterülete mintegy 30%-os csökkenést jelez, másrészt a szemestakarmányok: árpa, zab, stb. vetésterülete is mintegy 20%-os csökkenést mutat. Mindkét takarmányféleség körzetünkben a természeti adottságok kedvezőtlen tulajdonságai miatt alacsony termelési eredménnyel termeszthető: A kukorica 1966. évi termésátlaga 10,5 q/kh, az 1967. évi átlag viszont 8,8 q/kh. Az abraktakarmányok alacsony termésátlagai és vetésterületének csökkenése bizonyítja, hogy az abraktakarmány igényes ágazatok fejlesztésének nincsenek meg a kedvező termelési feltételei.

⁵ A Népszava 1967. VIII. 16-i számának híradása szerint a Triticale a legrosszabb minőségű homoki földeken is 6—7 q-val többet adott holdanként, mint a rozs.

*A fontosabb szántóföldi növények vetésterületének alakulása
a 35 termelészövetkezet szántóterületének %-ában*

Növények	1964	1967	Változás az 1964 %-ában
Kenyérgabona	43,3	42,7	99,3
Takarmánygabona	9,0	7,5	80,4
Kukorica	16,8	11,9	70,0
Lucerna	5,0	4,6	92,0
Silókukorica	2,5	3,0	120,0
Cukorrépa	0,4	0,2	50,0
Napraforgó	1,1	0,4	36,3
Burgonya	3,4	6,8	200,0
Fűszerpaprika	1,6	3,4	212,5
Egyéb zöldség	5,3	4,5	84,7

Forrás: Csongrád megyei Tanács Tájékoztatói.

A takarmánynövények másik csoportjának a szálas és lédús takarmányoknak a vetésterülete is csökkent. Bár itt a lucerna 8%-os vetésterületi csökkenését a siló-kukorica vetésterületének mintegy 20%-os növekedése némileg ellensúlyozta. A 35 termelészövetkezet szintjére kiszámított vetésterületi csökkenés mögött a III. és a IV. kategóriába tartozó termelészövetkezetekben mind a pillangósok, mind pedig a siló-kukorica vetésterülete jelentős növekedésen ment keresztül. Ezek a termelészövetkezetek az állattenyésztés takarmánybázisának megteremtése érdekében a saját termesztésű tömegtakarmányok vetésterületének növelése mellett a rét- és legelőgazdálkodás színvonalának a javításáról is gondoskodtak, ahogy erre az előzőekben már utaltunk. Végül a takarmánynövények harmadik speciális csoportja a homoki pillangósok: somkóró, csillagfürt, stb. viszont kimaradt a tételes ártámogatás kísérleti rendszeréből annak ellenére, hogy e növények támogatása a talajszerkezet javító hatásuk és a zöldtrágyaként való hasznosítási lehetőségük miatt célszerű lett volna.

Területünkön a különböző *ipari növények* sem termeszthetők sikeresen. Így a speciális támogatás ellenére a termelészövetkezetek élve a szabad döntési lehetőséggel a vetésszerkezet kialakításában, felszámolták a kevésbé jövedelmező ipari növények termelését. Ennek eredményeként a napraforgó vetésterülete több mint 60%-kal, a cukorrépa vetésterülete pedig 50%-kal csökkent 1967-re. Az utóbbi növény termesztésével 1967-ben már csak 3 termelészövetkezet foglalkozott.

A kísérleti rendszer *pozitív hatása* csak azoknál a növényeknél érezteti hatását, ahol a népgazdasági érdek és a helyi érdek összekapcsolása optimálisan megoldódott.

A *zöldségtermesztés* számára a vizsgált körzet természeti adottságai és termelési hagyományai kedvezőek. Nem véletlen tehát, hogy a fűszerpaprika vetésterületének növekedése a legnagyobb mértékű: 112,5%-kal növekedett 1964-hez képest. A ter-

melőszövetkezetek a fűszerpaprikát a legjobban előkészített talajokba ültették és elsősorban ennek a növénynek a műtrágya igényét elégítették ki még akkor is, ha egyéb növényeket emiatt el kellett hanyagolni.

A területi hozamok is jelentősen javultak. Az árkiegészítés mértékénél figyelembe vett 19—22 q/kh átlagtermést a termelőszövetkezetek zömében az 1966 és 1967-es terméseredmények jelentősen meghaladták: az átlagos termésadatok 41,2 q/kh, illetőleg 37 q/kh átlaghozamot jelentettek.

Sajnálatos azonban, hogy a zöldségnövényekhez tartozó egyéb zöldségfélékre — az étkezési borsó kivételével — állami támogatást nem állapítottak meg. Így az egyéb zöldségfélék területe 15%-kal csökkent.

A kísérleti rendszer pozitív hatása a *burgonya* termesztés vetésterületének 100%-kal történő növekedésében és az átlagtermés színvonalának javulásában igen erőteljesen jelentkezett. A burgonya árkiegészítését egységesen a felvásárlási ár 70%-ában határozták meg. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy az árkiegészítésnek mértéke ennél a terméknél irreálisan magas volt megállapítva. Így a jobb földeken gazdálkodó termelőszövetkezetek számára a burgonya termesztése különösen jövedelmezővé vált. A vetésterület növekedése tehát főként ezeknek a gazdaságoknak a vetésterületi növekedéséből származik.

A burgonya átlagtermése is meghaladta azt a termésátlagot (30 q/kh), amelyet az árkiegészítés mértékének megállapításánál a kísérlet figyelembe vett. 1965-ben 48,3 q/kh, 1967-ben pedig 31,6 q/kh burgonya termést értek el a termelőszövetkezetek.

Az *állattenyésztés* a vizsgált termelőszövetkezeteknél a növénytermesztés mellett kiegészítő jellegű gazdasági ágazat. 1964 és 1967 között az állattenyésztés a halmozott termelési értéknek mintegy 17—20%-át szolgáltatta. Az állattenyésztés alárendelt helyzetében kifejezésre jut a terület természeti okok által befolyásolt saját termesztésű takarmánybázisának korlátozottsága, az egyes állattenyésztési ágazatok tenyésztési tradícióinak és a korszerű nagyüzemi állattartás feltételeinek hiánya.

Az állattenyésztés egyes ágazatainak a *differenciált* fejlesztése azonban a gyenge termelőszövetkezetek gazdasági eredményeinek a javulásában egyáltalán nem lebecsülhető szerepet tölthet be. Az állati termékek jövedelmező értékesítése a termelőszövetkezetek pénzügyi gazdálkodásának egyensúlyát javítja. Ezen kívül az egyes ágazatok melléktermékei a humuszban szegény homoktalajok szervesanyag tartalmának növelését is elősegíthetik.

Az állattenyésztés egyes, a helyi termelési adottságokhoz alkalmazkodó ágazatai fejlesztésének lehetőségeit és eredményeit, valamint a kísérleti támogatási rendszer ezzel kapcsolatban elkövetett hibáit tanúsítja a fontosabb állatfajok állományának fejlődési tendenciáit tartalmazó 3. sz. táblázat.

A *szarvasmarhaállomány* 1967-re bekövetkezett 52,1%-os növekedése bizonyítja a hizómarha és növendékállatok speciális támogatásának pozitív hatását. A vegyes hasznosítású szarvasmarha-tenyésztésen belül a tehenészet azonban továbbra is veszteséges ágazat, melynek következményeként 1967-re 8 tsz már teljesen felszámolta a tehéntartást. A kísérlet utolsó évére bekövetkezett nagymértékű állomány gyarapodás a szarvasmarha-tenyésztés felfutásának idő- és beruházási-gényességével kapcsolatos.

A szövetkezetek közös gazdaságainak állomány gyarapodását kedvezőtlen jelenségek is kísérték. Az átlagos növekedést jóval meghaladó mértékben növekedett ugyanis az I. és II. kategóriába tartozó tsz-ek szarvasmarha állománya és főként a hizóállatok értékesítése. E termelőszövetkezetek azonban sem az állomány nagymértékű kiterjesztésének üzemi technikai felvételeivel, sem elegendő saját takarmány-

bázissal nem rendelkeztek. Ilyen körülmények között a hízóállatok értékesítése után járó magas árkiegészítés megszerzése érdekében erőteljes szabadpiaci hízó-alapanyag-takarmányfelvásárlásokat végeztek és gyakran a hízóállatokat további hizlalás nélkül, mint saját termelésű termékeiket értékesítették a felvásárló szervezeteknek. Ez a tevékenység jelentette a tételes árkiegészítés spekulációs célokra történő felhasználását és a szabadpiaci árfelhajtás tendenciáját.

3. sz. táblázat

*Az állatállomány egyes csoportjainak alakulása
a 35 termelőszövetkezetben %-ban*

Megnevezés	1964	1965	1966	1967
Szarvasmarha	100	112	116,0	152,1
Ebből tehén	100	116	108,0	134,6
Sertés	100	101	68,0	83,5
Ebből koca	100	70	52,0	67,2
Juh	100	81	69,0	60,9
Ló	100	95	89,0	90,0

Forrás: Csongrád megyei Tanács Tájékoztatói.

A sertésállomány az árkiegészítés ellenére 16,5%-kal csökkent annak következtében, hogy a területen a sertésenyésztésnek nincsenek kedvező tenyésztési hagyományai és feltételei. Enyedi György a Délkelet-Alföld mezőgazdaságát vizsgálva erről a következőket írja: „nagyobb összefüggő jelentéktelen sertéstartó terület a Tisza-jobbpart Szeged—Csongrád közötti része és a szegedi járás nyugati részén (kiemelés tőlem — S. M.) alakult ki. Az itteni talajok kukoricatermesztő lehetőségei gyengék és a megtermelt kukorica nagy részét is a szarvasmarha takarmányozására használják, tekintettel a szálas takarmányok nagy hiányára.”⁶

Ezen a körülményen az árkiegészítés rendszere sem tudott változtatni. Bár egyes termelőszövetkezetek azon kívül, hogy szabadpiaci sertés- és abraktakarmány felvásárlásokat végeztek, még a háztáji gazdaságok sertéshizlalását olyan jogszabályellenes megállapodásokkal is igyekeztek fokozni, amelyekben a közös gazdaságon keresztül történő értékesítésre jutó árkiegészítésből a tagoknak bizonyos kedvezményeket, esetenként 2—3 Ft/kg felárat is folyósítottak.⁷ A közös és a háztáji gazdaságok ilyen jellegű kooperációja a spekulációs lehetőség mellett a másik komoly fogyatéka a tételes árkiegészítés kísérleti rendszerének az állattenyésztés területén.

A sertésenyésztés ösztönzése helyett célszerűbb lett volna a *baromfitenyésztés* speciális támogatásban részesíteni. A baromfi részben kedvezőbben értékesíti az

⁶ Enyedi György: A Délkelet-Alföld mezőgazdasági földrajza. (Bp. Akadémiai Kiadó, 1964. 263. old.)

⁷ Ahogy ez a rúzsai termelőszövetkezetnél történt 1966-ban. (MNB zárszámadási jelentés, 1966.)

abraktakarmányokat, részben pedig olyan ágazat, amelynek a kisparaszti-tanyai tenyésztési hagyományait a nagyüzemi baromfitenyésztés keretében indokolt hasznosítani.

Végül megemlítjük, hogy a sziki legelőket jól hasznosító és alacsony beruházási igényű *juhtenyésztés* termékeinek az árkiegészítés rendszerébe történő bekapcsolása valószínűleg megállapította volna a juhállomány kedvezőtlen csökkenését.

A mezőgazdaság gépesítésének előrehaladása a *lótartás* fokozatos visszaszorulását eredményezte a vizsgált termelőszövetkezeteknél.

Összegezve: a földhasznosítás módjában és a vetésszerkezetben bekövetkezett változásokat határozottan leszögezhetjük, hogy *lényeges struktúraváltozás nem ment végbe*. A termelési eredmények hosszú távú fejlődésének és a termelőszövetkezetek jövőbeli jövedelmező gazdálkodásának garanciái a termelés oldaláról sem alakultak ki. Következésképpen a „jövedelmező” gazdálkodás feltételei továbbra is az állami árkiegészítéstől, vagy más támogatási formáktól függenek a vizsgált termelőszövetkezetek nagy részében. A termelés szerkezetében végbement kisebb változások viszont értékes tanulságot szolgáltatnak a hatékony gazdaságpolitikai intézkedések kidolgozásához.

A szántóföldi növénytermesztésben a fűszerpaprika és a burgonya vetésterületének és termelési eredményeinek növekedése együttesen a szarvasmarha-állomány fejlődésével bizonyítják, hogy a tételes árkiegészítés kísérleti rendszere kizárólag olyan termékek fejlődését tudta elősegíteni, ahol a népgazdasági érdek szerencsésen találkozott a helyi termelési adottságokkal. E termékek jelentették a némi intenzív irányú fejlődési mozzanatokat. Hiába kaptak viszont olyan termékek megkülönböztetett állami támogatást, amelyeknek nincsenek megfelelő termelési adottságai; a jövedelmezőséget javító támogatás ellenére visszafejlődött a cukorrépa, a napraforgó-termelés és a sertésenyésztés.

3. Az árbevételek fejlődése

Az árkiegészítéssel támogatási forma alapvető rendeltetése a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek árbevételének olyan színvonalra történő emelése volt, amely lehetővé teszi a ráfordítások megtérülését és a jövedelemviszonyok javulásán keresztül növeli a tagok személyes anyagi érdekelttségét a közös gazdaságok mérsékelt felhalmozási lehetőségeinek kismértékű bővítése mellett.

Az árkiegészítéssel növelt árbevételek fejlődését a 4. sz. táblázat adatai jellemzik.

A vizsgált időszakban az árkiegészítés kedvező hatásának eredményeként két pozitív tendencia nyilvánvaló. *Egyrészt* az árbevételek tetemes, évi átlagban több mint 20%-os gyarapodása, amely 1967-ben mintegy 69%-kal haladta túl a bázis-színvonalat. Az árbevételek az árkiegészítés formájában folyósított állami támogatás összegének az 1964. évi mennyiség több mint kétszeresére történő felfutása következtében még a termelési eredmények 1965. évi kritikus visszaesése ellenére is, már ebben az évben jelentősen növekedett.

Másrészt az árkiegészítés árutermelést ösztönző hatásának érvényesüléseként az árukibocsátás színvonala egyértelmű fejlődést mutat; az árbevételek aránya a halmozott termelési értékhez viszonyítva fokozatosan emelkedik és 1967-re eléri a halmozott termelési érték 66,5%-át. Ahogy az árutermelés fejlődik, úgy csökken viszont az árkiegészítésnek az árbevételekben elfoglalt részaránya. Mindez azt bizonyítja, hogy az árkiegészítés kedvezően befolyásolta a termelőszövetkezetek áruértékesítésének a fejlődését.

Az árbevételek és az árkiegészítés alakulása 1964—1967 között %-ban

Megnevezés	1964	1965	1966**	1967
Árbevételek	100	122,8	149,5	169,2
Az árukibocsátás				
mértéke	50,4	60,7	65,9	66,5
Árkiegészítés	100,0*	209,0	231,8	213,7
Árkiegészítés az árbevételek %-ában	21,8	38,0	34,0	28,8

Forrás: Megyei Tanács Tájékoztatói.

* gyenge tsz. dotáció.

** az 1966-os árváltozás kiszűrve.

Ha az árbevételek növekedésének a forrását és az 1 kh-ra jutó árbevétel színvonalát vizsgáljuk, akkor itt jelentkeztek azok a *kedvezőtlen jelenségek*, amelyek az árkiegészítést általában kísérték.

A halmozatlan termelési érték növekedése elmarad az árbevételek növekedése mögött, ami azt jelenti, hogy a vásárolt hízóállatok — továbbtartás nélküli — értékesítése után járó *árkiegészítés* az árbevételek növekedésének az egyik *fő forrása*.

Bár a 35 termelőszövetkezet átlagában számolva az árbevételek szerkezete lényeges változást nem mutat, hiszen a növénytermelés és az állattenyésztés árbevételeinek arányai az összárbevételben 1964-ben 50,6% és 29,2%-ot, 1967-ben pedig 49,1 és 29,7% képviselték, addig a termelőszövetkezetek egyes csoportjaiban azonban lényeges szerkezetváltozások történtek. Általában, amíg a jobb minőségű földeken gazdálkodó III. és IV. kategóriába tartozó gazdaságoknál a növénytermelés árbevételei haladták meg az átlagos növekedést, és így itt a növénytermelés javára módosult a bevételek szerkezete; addig a leggyengébb minőségű földeken gazdálkodó I. és II. kategóriába tartozó tsz.-nél pedig az állattenyésztés árbevételeivel történt ugyanez. A két ellentétes irányú folyamat az átlagos szinten kiegyenlítette egymást. Az egyéb ágazatok árbevételei 1964-ben 20,2%-át, 1967-ben a kismértékű fejlődés mellett 21,2%-ot képviseltek.

A termelőszövetkezetek utóbbi csoportjában az állattenyésztés árbevételei már a kísérlet első évében öt, illetve hatszoros növekedést mutatnak 1964-hez képest.⁸ Ismerve az előzőekből a termelőszövetkezetek saját termelésű takarmánybázisának korlátozottságát, az állatállomány bázisívi mennyiségét, az állattenyésztés felfejlesztéséhez szükséges időtartamot és az elhelyezési feltételeket kizártnak tartjuk azt a lehetőséget, hogy az ugrásszerű növekedés forrása a saját termelési tevékenységből származó állati termékek értékesítése volt. Az ugrásszerű növekedés forrása szinte kizárólag a szabadpiacon felvásárolt hízóállatok, mint saját termelésű termékek állam felé történő értékesítése után folyósított árkiegészítésből képződött.

Az árbevételek javulása ellenére az 1 kh közös területre jutó árbevétel színvonala 2100,— Ft 1967-ben, ami a járási átlagnál 33%-kal alacsonyabb, de 19,5%-kal maga-

⁸ Pallós László: A termőhelyileg kedvezőtlen ... (Pénzügyi Szemle, 1966. 11. sz. 644. old.)

sabb, mint a gyenge tsz-ek országos átlaga. A vizsgált időszakban a területegységre jutó 900,— Ft növekedésből mintegy 300,— Ft-ot az árkiegészítés növelése képviselt. 1964-ben az 1 kh-ra jutó gyenge tsz dotáció 270, 1967-ben az árkiegészítés pedig 570,— Ft.

Áttekintve az árbevételek alakulását megállapíthatjuk, hogy az árkiegészítés kísérleti rendszere az árbevételek növekedésére gyakorolt legnagyobb hatást, hiszen az árbevételek fejlődése nagyobb mértékű volt, mint a termelési érték növekedése. Az árkiegészítés *rövid távon* tehát teljesítette alapvető rendeltetését. Az árbevétel szerkezetének lényegtelen változásai — a vetésszerkezet mellett — ismételten bizonyítják, hogy a kísérlet 3 éves időszakában a termelési alapokban, a termelés szerkezetében nem mentek végbe olyan jellegű változások, amelyek a termelőszövetkezetek jövedelmező gazdálkodását *hosszú távon*, tehát a jelentős volumenű árkiegészítés esetleges megszűnését követő időszakban is, garantálnák.

4. A tételes árkiegészítés hatása a bruttó jövedelem nagyságára és felhasználására

A termelőszövetkezetek jellegzetes anyagi érdekeltiségi rendszere a bruttó jövedelem maximalizálását állítja a gazdálkodás középpontjába. A bruttó jövedelem közgazdasági tartalmát tekintve azonos az adott időszakban felhasznált eleven munka által ténylegesen előállított új értékkel. A jelenlegi árviszonyok azonban nem teszik lehetővé a tényleges bruttó jövedelem realizálását. *A szövetkezeti bruttó jövedelem*, így a tényleges bruttó jövedelemnek csak a realizálható részét tartalmazza. *A rendelkezésre álló bruttó jövedelem*, főként a gyenge termelőszövetkezetekben a különböző állami támogatások miatt meghaladja a szövetkezeti bruttó jövedelem nagyságát. A termelőszövetkezetek gazdálkodásában lényeges szerepet játszik *a felhasználható bruttó jövedelem* is, ami a központi elvonásokkal csökkentett üzemi szinten az adott évben ténylegesen felhasználható bruttó jövedelemmel egyenlő. Kiszámítása úgy történik, hogy a rendelkezésre álló bruttó jövedelmet korrigálják az állami központi elvonások, adók, stb. összegével. E bruttó jövedelemmutatók alkalmasak a kísérlet jövedelemviszonyokra gyakorolt hatásának az elemzéséhez.

A tételes árkiegészítés kísérleti rendszere kedvező hatást gyakorolt a vizsgált termelőszövetkezetek bruttó jövedelem színvonalának fejlődésére. A kísérlet három éve alatt a szövetkezeti bruttó jövedelem színvonala, az 1964-es bázishoz képest, mint ahogy ezt az 5. sz. táblázat adatai jelzik, 33,8%-kal, a rendelkezésre álló bruttó jövedelem pedig 45,3%-kal növekedett. A két mutató eltérő növekedése azzal kapcsolatos, hogy az állami támogatások növekedése meghaladta a realizált szövetkezeti bruttó jövedelem gyarapodását. Az említett bruttó jövedelemmutatók évenkénti fejlődésének eltérése azt bizonyítja, hogy az árkiegészítés kiegyensúlyozottabbá tette a jövedelmek alakulását, megakadályozta a rendelkezésre álló bruttó jövedelem csökkenését.

Az árkiegészítés azonban nemcsak a rendelkezésre álló bruttó jövedelmet egészítette ki, hanem erőteljesen ösztönözte az árutermelés fejlődését, a szövetkezeti bruttó jövedelem növelését is, hiszen az utóbbihoz viszonyított aránya fokozatosan csökkent.

Az egyes kategóriákhoz tartozó termelőszövetkezetek bruttó jövedelem mutatóinak fejlődése is sajátos. Fő jellegzetessége abban áll, hogy a rendelkezésre álló bruttó jövedelem az I. és II. kategóriájú tsz-eknél fejlődött az átlagot meghaladó mértékben. Ez a kísérleti rendszer felépítéséből, nevezetesen abból a törekvéséből szár-

mazik, hogy a leggyengébb földön gazdálkodó tsz-eket segítette a legnagyobb mértékben. Sajnálatos azonban, hogy itt a szövetkezeti bruttó jövedelem az átlagosnál lassúbb arányban növekedett.

5. sz. táblázat

*A bruttó jövedelem és az árkiegészítés alakulása
a 35 termelőszövetkezetben %-ban*

Megnevezés	Szövetkezeti bruttó jövedelem		Rendelkezésre álló bruttó jövedelem		Árkiegészítés
	1964 %	1/	1964 %	2/	1964 %-ban
1964	100,0	29,8	100,0	20,0	100,0
1965	94,6	65,7	120,8	28,7	209,0
1966	125,6	54,8	143,5	32,3	231,8
1967	135,8	47,3	145,3	29,4	213,7

Forrás: Csongrád megyei Tanács Tájékoztatói.

¹ A gyenge tsz dotáció, ill. az árkiegészítés aránya a szövetkezeti bruttó jövedelemhez.

² A gyenge tsz dotáció, ill. az árkiegészítés részaránya a rendelkezésre álló bruttó jövedelemben.

Ha a felhasználható bruttó jövedelem növekedését a szövetkezeti szektor országos adataihoz hasonlítjuk és az 1967-re kialakult „helyzetképet” elemezzük, akkor a következő fontosabb megállapításokat szűrhetjük le. 1964 és 1967 között a szövetkezeti szektor felhasználható bruttó jövedelme 36,2%-kal, a vizsgált termelőszövetkezeteké pedig 47,4%-kal növekedett. A helyi gyenge termelőszövetkezetek felhasználható bruttó jövedelme tehát nagyobb arányban növekedett, mint az országos átlag. E fejlődés mellett a 35 termelőszövetkezet jövedelmi helyzetére 1967-ben jellemző, hogy a területegységre jutó felhasználható bruttó jövedelem színvonala mintegy 70%-a a szövetkezeti szektor átlagának; de ezen belül a gyenge termelőszövetkezetek átlagos szintjét kb. 5%-kal meghaladja. Kedvezőtlenebb helyzetük az I dolgozó tagra jutó felhasználható bruttó jövedelmet tekintve; itt az országos átlagtól mintegy 40%-kal maradnak el, sőt a gyenge kategóriába tartozó tsz átlagától is elmaradtak kb. 20%-kal.⁹ Az utóbbi elmaradás a helyi termelőszövetkezetek viszonylag magasabb tagsűrűségével kapcsolatos.

A vizsgált termelőszövetkezetekben a területegységre jutó realizált szövetkezeti bruttó jövedelem színvonala továbbra is alacsony. 1967-ben a közös terület 1 kh-ra eső szövetkezeti bruttó jövedelem 1237,— Ft, ami 45,5%-a a megyei és 64%-a a járási átlagnak.

Az üzemi szinten *felhasználható bruttó jövedelem* színvonala a bázisévhez képest a központi elvonás viszonylagos csökkenése miatt 147,4%-ra növekedett. A felhasználható bruttó jövedelemen belül a *fogyasztási alap* gyarapodása 43,8%-os, a *felhalmozási alap* (álló- és forgóeszközfelhalmozás) növekedése pedig 64,8%-os volt.¹⁰ Az eltérő növekedés ellenére *részarányuk* lényeges változást nem mutat, hiszen

⁹ A felhasznált adatok forrása a Mezőgazdasági Adatok I. 1968. és a MNB Csongrád megyei Igazgatóságának zárszámadási jelentései.

¹⁰ Megjegyezzük, hogy a felhalmozási alap kiszámításánál csak a termelési célú felhalmozásokat vettük figyelembe, a szociális-kulturális állóalap növekedésétől eltekintettünk.

1964-ben a felhasználható bruttó jövedelem 81,6%-a a fogyasztási alapba, 18,4%-a pedig az álló- és forgóeszköz felhalmozásra jutott. 1967-ben ugyanezek az arányok 80,9%-ot és 19,1%-ot képviseltek. Egyedül a kísérlet első évében haladta meg a felhalmozás a 24%-ot, ami a második ötéves terv utolsó évének nagyarányú szőlő- és gyümölcs telepítésével, a belvízkár következményeinek a felszámolásával, és végül egyes termelőszövetkezetek állattenyésztési épületberuházásaival függött össze.

A bruttó jövedelem fogyasztási hányadának a *döntő része* a szövetkezeti tagok és alkalmazottak munka szerinti személyes részesedését szolgálta. A személyi részesedés együttes összegének és az egyes személyi jövedelemmutatók alakulását foglalja össze a 6. sz. táblázat.

6. sz. táblázat

A személyi jövedelem alakulásának fontosabb mutatói

Megnevezés	Az összes* / részesedés 1964 %-ban		Egy dolgozó tagra jutó személyi jövedelem Ft-ban		
	35 tsz-ben	Tsz szektorban	35 tsz-ben	gyenge tsz-ekben	tsz szektor
1964	100,0	100,0	7600	—	12 140
1965	112,8	100,0	8200	7640	12 464
1966	142,2	112,8	10 200	—	14 508
1967	146,7	120,5	10 100	9554	15 754

Források: Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv, Csongrád Megyei Tanács Tájékoztatói és Csizmadia Ernő: A magyar mezőgazdaság c. könyve.

A vizsgált időszakban a *személyes részesedés* 46,7%-os arányban növekedett. Kisebb arányban növekedett az egy dolgozó tagra jutó közösből származó személyi jövedelem: 1964-hez képest 32,8%-kal. Ez azzal függött össze, hogy az alkalmazottak munkadíja a jelzett időszakban mintegy 2,3-szorosára növekedett. Javult az egy ledolgozott munkanapra jutó részesedés is; az 1964. évi 58,— Ft-ról 1967-re 69,— Ft-ra növekedett, ami 18,5%-os fejlődést jelent.

Minden egyes jövedelemmutató 1966-ban jelez legnagyobb értéket és a kísérlet utolsó évében némi visszaesérről tanúskodik. Az összes részesedés visszaesését az alkalmazott létszám növekedése és a ledolgozott munkanapok számának a gyarapodása akadályozta meg. Az egyes kategóriákba tartozó termelőszövetkezetek közül az I. és II. kategória jövedelemmutatói, főként az egy dolgozó tagra jutó személyi részesedés növekedett az átlagnál nagyobb arányban.

Ha a személyi részesedés növekedésére felhasznált eszközök forrását vizsgáljuk, akkor az árkiegészítés folyósított összegében indokolt ezt elsősorban megjelölni. A termelőszövetkezetek szinte kizárólag az *árkiegészítést* a személyi anyagi érdekelt-ség fenntartása érdekében a tagság *közösből származó jövedelmének növelésére* használták fel. Ennek hatásaként javult a munkaerő kihasználása. A vizsgált időszakban a ledolgozott munkanapok száma mintegy 24,3%-kal növekedett, változatlan taglétszám és az erőteljesen növekvő, de a dolgozó tagok létszámának 1967-ben is alacsony, 7—8%-át kitevő alkalmazottak számaránya mellett.

Az árkiegészítés személyi jövedelem növelésre történt felhasználását *több tényező bizonyítja*. A termelőszövetkezetek minden évben a szövetkezeti bruttó jövedelemnél nagyobb összegeket fizettek ki együttesen a tagok és alkalmazottak javadalmazásának céljaira, 1964-ben a 100,— Ft bruttó jövedelemre jutó összes részesedés 105,4 Ft, 1967-ben pedig 116,1 Ft. Az sem véletlen, hogy az 1 dolgozó tagra jutó személyi jövedelem akkor a legmagasabb és akkor esik vissza, amikor az 1 dolgozóra vetített árkiegészítés összege hasonlóképpen alakul. Az időbeni egybeesés jelzi, de az egyéb ún. üzemviteli és beruházási támogatási eszközök céljellégre korlátozott felhasználása viszont bizonyítja, hogy a saját bruttó jövedelmen felül kifizetett részesedés nem származhat máshonnan, mint az árkiegészítések összegeiből. A termelőszövetkezetek ugyanis ezt mint saját bevételt gazdasági megfontolások alapján, saját elhatározásaik szerint használhatták fel. Egyetlen kikötés volt az árkiegészítés felhasználásában, a személyi jövedelem egyik évről a másikra történő 30%-os növekedésének elkerülése. Tapasztalataink és számításaink szerint ennek a megsértésére nem került sor. Végül ezt a véleményt támasztja alá az árkiegészítés nagy súlya a személyi részesedésben is. Az árkiegészítés aránya a személyi részesedésben 1965-ben 52,3%, 1966-ban 45,9 és 1967-ben 40,8% volt.

Mindezen tényezők együttes eredményeként — amint ezt a 6. sz. táblázat adatai tanúsítják — az összes részesedés a vizsgált időszakban nagyobb arányban növekedett, mint az országos átlag, hiszen az csak 20,5%-kal növekedett. Az egy dolgozó tagra jutó személyi jövedelem így 1967-ben mintegy 6%-kal magasabb, mint a gyenge termelőszövetkezetek átlagos évi jövedelme, de az utóbbi években tapasztalható közeledés ellenére is még mindig csak az 56%-át tette ki az országos átlagnak.

A felhasználható szövetkezeti bruttó jövedelemnek lényegesen kisebb része jutott *felhalmozási alapra*. A felhalmozási alapnak — a már említett — 1967-re bekövetkezett mintegy 65%-os növekedése látszólag ellentmond az árkiegészítés felhasználásáról levont következtetésünknek. Elegendő azonban utalni a termelőszövetkezetek általános támogatási formáira, többek között a beruházások állami támogatására és az egyéb üzemviteli dotációkra, amelyek az árkiegészítésen kívül a gyenge termelőszövetkezetekre is vonatkoztak, akkor elfogadható az a következtetésünk, hogy a felhalmozás növekedésében nem az árkiegészítés, hanem az állami támogatás általános elemei játszottak döntő szerepet. Ezt a következtetésünket a felhalmozások állami forrásainak az árkiegészítésekre és az általános támogatási eszközökre történő pontos elkülönítési lehetőségének hiányában kizárólag *a saját erő rendkívül alacsony* részarányával tudjuk alátámasztani. A felhalmozások forrásaiban a szövetkezeti bruttó jövedelemből képződő saját erő 1965-ben 1 millió Ft, 1967-ben pedig 2 millió Ft-ot jelentett, ami az összes források 3,7%, illetve 6,7%-át tette ki.

A saját erőből megvalósított felhalmozás rendkívül alacsony mértéke rávilágít arra is, hogy a vizsgált termelőszövetkezeteknél tiszta jövedelem alig keletkezett. Jellemző erre, hogy a 35 termelőszövetkezet közül 1967-ben mindössze 3 közös gazdaság ért el összesen néhány millió *saját* tiszta jövedelmet.¹¹ Ez elméleti szempontból azt jelenti, hogy az árdisparitás és a különféle központi elvonások nem teszik lehetővé a többletmunkával előállított tiszta jövedelem realizálását a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetekben.

A vizsgált termelőszövetkezetekben az 1 kh-ra jutó felhalmozás *színvonal* igen alacsony. Ez 1964-ben 210 Ft-ot, 1967-ben a jelentős fejlődés ellenére is csak 360 Ft-ot ért el, ami 55%-át teszi ki a megyei és 84,8%-át a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek országos átlagának.

¹¹ A Csongrád megyei Tanács MÉ Osztályának felmérése szerint.

A járás gyenge termelészövetkezetei a vizsgált időszakban az *állóeszköz beruházások* keretében az ültetvénytelepítések alap- és járulékos beruházásait, az állattenyésztés építési beruházásait erő- és munkagép, valamint tenyészállat vásárlásokat finanszírozták. Öröndetes, hogy a termelészövetkezetek egy része nagyarányú talajjavító beruházásokat is végzett. Ide sorolhatók az altalaj trágyázás, a vízrendezés és öntözés, valamint egyéb meliorációs munkálatok.

A *forgóeszköz* felhalmozás a vetőmagalap, a takarmányalap és a műtrágyafelhasználás növekedésén keresztül az időszak végére némileg javította az álló- és forgóeszközök kedvezőtlen viszonyát. Gyakran azonban nem volt biztosítva az állóeszközberuházások gazdaságos üzemeltetéséhez szükséges forgóeszköz mennyiség.

Az árkiegészítés kísérleti alkalmazása jelentősen növelte a termelészövetkezetek pénzügyi stabilitását. Nem oldotta meg azonban minden tsz pénzügyi egyensúlyának a biztosítását, hiszen a vizsgált időszakban a termelészövetkezetek egy része a megkülönböztetett állami támogatás és a sokoldalú egyéb állami gondoskodás ellenére sem tudott úgy gazdálkodni, hogy az évi bevételek meghaladták volna a kiadások mennyiségét. Ennek következtében a tsz-ek viszonylag magas hányada mérleghiánnyal zárta az évet. A mérleghiány néhány jellemző adatát és az árkiegészítés egyes mutatóit állítja szembe egymással a 7. sz. táblázat.

7. sz. táblázat

A mérleghiány és az árkiegészítés alakulása 1964—67 között

Megnevezés	A mérleghiányos tsz-ek aránya %-ban	Mérleghiány mill. Ft	Árkiegészítés	
			Mill. Ft	1 kh-ra jutó
1964	45,7	11	22*	270
1965	25,7	5	46	570
1966	28,5	8	51	620
1967	31,5	13	47	570

Forrás: Csongrád megyei Tanács Tájékoztatói. * gyenge tsz dotáció.

A táblázat adatai szemléletesen bizonyítják: az árkiegészítés, bár a kísérlet első két évében mérsékelte a mérleghiányos tsz aránya mellett a mérleghiány összegét is, *tartósan* nem tudta megszilárdítani a termelészövetkezetek gazdálkodását, hiszen 1967-ben a tsz-ek 31,5%-ának az együttes mérleghiánya 18%-kal volt magasabb, mint 1964-ben.

Összefoglalva a jövedelemviszonyok alakulásának fejlődési tendenciáit, megállapíthatjuk: a kísérlet alkalmazásának időszakában *javultak a tsz-ek pénzügyi gazdálkodásának feltételei*. Az árkiegészítés különösen kedvező volt a személyi jövedelmek növekedése szempontjából. Azonban a *tartós stabilitás* elemeit részben a felhalmozáshoz történt hatékony hozzájárulásának hiányában, részben pedig a mérleghiányos termelészövetkezetek továbbra is magas hányada miatt mindegyik termelészövetkezetben *nem hozta létre*. A jövedelemviszonyok fejlődéséről alkotott kép kiegészítéseként megjegyezzük, hogy az új támogatási rendszer életbelépésének hatására a jövedelmek fejlődése, ezen belül különösen a személyi jövedelem növe-

kedése az 1968-as gazdasági évben sem állt le. Az említett évben a részesedési alap 14,1%-kal növekedett az előző évhez képest és ugyanakkor a mérleghiányos tsz-ek száma is csökkent, mert 1968-ban összesen 9 termelőszövetkezet zárta mérleghiánnyal az évet.¹²

5. A kísérleti árkiegészítés rendszere és a termelőszövetkezetek differenciálódása

A termelőszövetkezetek gazdasági differenciálódásának folyamata alatt, a konvencionális értelmezés szerint a közös gazdaságok egyik csoportjának a gyors fejlődését, gazdagodását, a másik csoportjának stagnáló fejlődését, az előző csoporthoz viszonyított elmaradását értik.

A közgazdasági szakirodalom, többek között az új egyetemi agrárgazdaságtani tankönyv elfogadott nézete szerint a differenciálódás fogalmán: „a gazdasági fejlettség különböző fokán álló gazdaságok termelési és jövedelmi mutatóinak arányait, az e mutatókban meglévő abszolút különbségeket, valamint az eltérő színvonalon gazdálkodó gazdaságoknak az illető szektorokban betöltött súlyát kell érteni.”¹³

Minden eddigi állami támogatási formának az volt az egyik legsúlyosabb fogyatékossága, hogy differenciálódási folyamat kedvezőtlen jelenségeit, a gyenge termelőszövetkezetek számarányát és a szektoron belül elfoglalt gazdasági súlyát nem tudták lényegesen csökkenteni. Ha a kísérleti árkiegészítés rendszerének a differenciálódási folyamatra gyakorolt hatását elemezzük, akkor a 8. sz. táblázat alapján néhány fontos következtetést vonhatunk le.

Nyilvánvaló, hogy a termelőszövetkezetek egyes kategóriáinak termelési és jövedelmi mutatói jelentős differenciáltságról tanúskodnak. E nagymértékű különbségeket az egyes kategóriák területegységére vetített halmozatlan termelési érték és személyi részesedésének az átlagos szint körüli szóródása jelzi. Az 1964-es bázis-évben a jövedelemkülönbségek meghaladták a termelési érték differenciáit. *A mutatók differenciáltságának a sorrendje 1967-re megváltozott*, hiszen ebben az évben már a termelés mutatott nagyobb mértékű különbséget, mint a jövedelem. A sorrendváltozást az árkiegészítés kísérleti rendszere eredményezte, mert ez alapkoncepciójából és felépítéséből következően arra törekedett, hogy a leggyengébb földeken gazdálkodó termelőszövetkezetek fokozott támogatásával a jövedelemkülönbségeket mérsékelje.

A területegységre jutó halmozatlan termelési érték kategóriánkénti mutatóinak különbsége a vizsgált időszakban fokozódott: amíg 1964-ben az átlag körüli szóródás mértéke 22%-ot, addig 1967-ben már több mint 64%-ot jelentett. A differenciák fokozódásának eredményeként 1967-ben az I. kategóriába tartozó közös gazdaságok alig 55%-át állították elő, annak a területegységre eső halmozatlan termelési értéknek, amelyet az átlagos szintet legjobban túlhaladó III. kategória termelőszövetkezetie 1 kh-on megtermeltek.

Bár a területegységre jutó kifizetett személyi részesedés mutatóinak a kategóriánkénti különbsége szintén fokozódott, hiszen 1964-ben az átlag körüli szóródás mértéke 36%, 1967-ben pedig 44,9% volt, ez a differenciálódás elmarad a termelési mutatókban tapasztalt különbségnövekedés mögött. Öröndetes az átlagtól történt lemaradás mértékének 1967-re bekövetkezett csökkenése és az 1 dolgozó tagra jutó

¹² MNB Csongrád megyei Igazgatóságának zárszámadási jelentése.

¹³ Agrárgazdaságtan tankönyv. (Kossuth, 1968. 243. old.)

személyi jövedelem kategóriánkénti abszolút különbségeinek a mérséklődése is. Mindez együttesen a tételes árkiegészítés kísérleti rendszerének a *jövedelem differenciák mérséklésére* gyakorolt pozitív hatását jelképezte.

Nem javult azonban a 35 termelőszövetkezet járásban elfoglalt gazdasági súlya. 1964-ben a járási termelőszövetkezetek közös területének 64,2%-án gazdálkodva, a dolgozó tagok 61,2%-át foglalkoztatva a halmozatlan termelési értéknek 49,8%-át állították elő a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek. 1967-ben a járás területének 65,3%-án gazdálkodva, a dolgozó tagok 63,2%-ának foglalkoztatásával a járási halmozatlan termelési értéknek 48,3%-át szolgáltatták. Tehát a vizsgált időszak utolsó évében viszonylag nagyobb területen és viszonylag több dolgozó tagot foglalkoztatva a *termelési értéknek kisebb hányadát* állították elő, mint 1964-ben.

8. sz. táblázat

A termelés és a jövedelem differenciálódása a 35 termelőszövetkezetben

Megnevezés	1 kh. közös területre jutó			
	Halmozatlan term. érték		Személyi részesedés	
	1964	1967	1964	1967
	években a 35 tsz. átlagának %-ában			
I. kategória	94,6	79,0	92,9	94,5
II. kategória	96,7	94,0	83,8	91,7
III. kategória	115,1	143,3	120,8	136,6
IV. kategória	116,6	123,2	115,5	97,5

Forrás: A Területi Szövetség adatai alapján számolva.

Értékelve a kísérlet differenciálódási folyamatra gyakorolt hatását: megállapíthatjuk, hogy a termelés további differenciálódásának megakadályozása nélkül a *személyi jövedelemkülönbségeket némileg mérsékelte*, de nem tudta megakadályozni a 35 termelőszövetkezetnek járásban elfoglalt gazdasági súlyának rosszabbodását. A tételes árkiegészítés kísérleti rendszerének a termelési eredményekre, a termelési szerkezetre, az árbevételekre, a jövedelemviszonyokra és a termelőszövetkezetek differenciálódási folyamatára gyakorolt hatásának az elemzése után a tanulmány bevezetőjében megfogalmazott három kérdésre adott válaszukat a következőképpen körvonalazzuk.

1. Az első kérdésre nem válaszolhatunk *egyértelmű igennel*. Az kétségbevonhatatlan, hogy a viszonylag nagymennyiségű árkiegészítéssel növelt árbevételek a vizsgált termelőszövetkezetek túlnyomó többségében stabilizálták a pénzügyi helyzetet. A termelőszövetkezetek jelentősen növelték a személyi jövedelem színvonalát, amely a munkafegyelem javulásán és az eleven munkafelhasználás növelésén keresztül gazdasági fellendülést eredményezett. Ennek eredményeként 1967-ben már találtunk néhány olyan gazdasági mutatót (1 dolgozó tagra jutó évi jövedelemrészesedés, a területegységre vetített árbevétel és termelési érték), amelyek tekintetében a szegedi járás gyenge termelőszövetkezetei kedvezőbb helyzetben vannak, mint az ország más területein gazdálkodó kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek.

Tartunk azonban attól, hogy a stabilizálódás ideiglenes, mert a vizsgált időszakban a termelési szerkezetben nem történtek olyan lényeges változások és a felhalmo-

zás színvonala is alacsony maradt, amelyek a *tartós stabilitás*, a jövőbeni jövedelmező gazdálkodás kialakulásának az alapjait jelentenék. Ezért a válaszuk úgy hangzik, hogy az *árkiegészítés a szükséges jövedelem színvonalat biztosította*, de alkalmazásának rövid időtartama és konstrukciós hibái miatt a termelőszövetkezetek a termelés-szerkezet átalakulásával *ezt tartósan nem stabilizálták*.

2. A kísérlet kedvező és kedvezőtlen tapasztalatai egyértelműen bizonyították; a „gyenge gazdálkodási eredmények okainak” a felszámolása bonyolultabb, összetettebb közgazdasági probléma annál, hogy ezeket *egyedül* a negatív járadék társadalmi megtérítésével viszonylag rövid idő alatt meg lehessen szüntetni. Így illúzió volt minden olyan kimondott, vagy kimondatlan igény, amely a vizsgált termelőszövetkezeteknek a gyenge termelőszövetkezetek kategóriájából történő kikerülésére vonatkozott. Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy az új kritériumok szerint 1968-ban a 35 tsz közül csak egy termelőszövetkezetet minősítettek a különleges támogatásra már nem jogosult, tehát közepes színvonalon gazdálkodó tsz-nek. Válaszuk a második kérdésre tehát *nemleges*.

3. Bár a kísérleti rendszernek a termelőszövetkezetek differenciálódási folyamatára gyakorolt hatása ellentmondásos, mégis azt tulajdonítjuk *maradandó értéknek*, hogy a közösből származó személyi jövedelemszínvonal különbségeit a termelési eredmények differenciáltsága mögé szorította, s ezzel mérsékelte a differenciálódási folyamat kedvezőtlen hatásait. A harmadik kérdésre adott válaszuk tehát *nem lehet egyértelműen elítélő*.

A tételes árkiegészítés kísérleti alkalmazása sok olyan tapasztalatot is a felszínre hozott, amelyeket a termelőszövetkezetek különleges állami támogatásában és a gyenge tsz-ekkel kapcsolatos gazdaságpolitikai intézkedések kidolgozásában a jövőben indokolt hasznosítani. Ezeket gyűjtöttük össze a következő pontban.

6. Következtetések

Az egyik legfontosabb következtetésünk abban áll, hogy a tételes árkiegészítés kísérleti rendszere helyesen járt el, amikor a speciális állami támogatásra jogosult termelőszövetkezetek *kijelölésére* és a gyenge gazdálkodás okai szerinti *differenciálásra* a kedvezőtlen gazdasági eredményeket döntően meghatározó, a földterületek természetes termőképeséget kifejező *kataszteri tiszta jövedelem 1 kh szántóterületre eső átlagos nagyságát* használta fel az előző években alkalmazott egy szántóegységre jutó 1200,— Ft gazdálkodási eredmény, vagy más hasonló átfogó jellegű átlagmutatók helyett.¹⁴ E szintetikus átlagmutatók alapján olyan termelőszövetkezetek is részesültek állami támogatásban, ahol a gazdálkodás alacsony színvonalát nem a kedvezőtlen természeti vagy közgazdasági adottságok, hanem a helytelen gazdálkodás, állami támogatásra méltatlan, káros következményei okozták. A minősítési alapkritérium megváltozása következtében mind a tételes árkiegészítés kísérleti rendszere, mind pedig az új megkülönböztetett állami támogatás a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek differenciált támogatására képes. A 10 ak/kh alatti szántóterülettel rendelkező termelőszövetkezetek gyengéknek történt minősítése helyes volt, — amint erre az előzőekben már utaltunk — tekintettel arra, hogy a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek országos átlagban 7 ak/kh szántóterületen gazdálkodtak az elmúlt években.

¹⁴ A termelőszövetkezetek minősítését és a járási gyenge tsz-ek kategorizálását részletesen tárgyalom az Acta előző évi kötetében megjelent tanulmányomban.

A másik fontos következtetés azzal kapcsolatos, hogy *helyesen jelölte meg az* állami támogatás szemléletmódjának és folyósítási feltételeinek, mechanizmusának *átalakításához szükséges utat*. Ezeket a tapasztalatokat a megkülönböztetett állami támogatás új rendszere nagyrészt máris hasznosította. Elegendő utalni az árutermelés ösztönzésének a konstrukciójára és a támogatás feltételeinek a hároméves időszakra vonatkozó megállapítására.

A kísérleti ártámogatás eredménytelensége a termelési szerkezet átalakításának vonatkozásában azt is szemléletesen bizonyította, hogy a kedvezőtlen adottságú termelészövetkezetek megszilárdítása érdekében fogantatott gazdaságpolitikai intézkedések, közöttük a speciális állami támogatás rendszere is, tartósan kedvező eredményeket kizárólag csak akkor vonhatnak maguk után, *ha a helyi adottságokat megfelelően akceptálják*. Hiszen a termelés szerkezetének az átalakulásában a várt eredmények elmaradásának az alapvető oka a helyi adottságokhoz alig alkalmazkodó, a népgazdasági érdeket egyoldalúan előtérbe állító preferált termékek kiválasztása volt. Más oldalról ezt a következtetést támasztja alá azon kevés terméknek a kedvező fejlődése, amelyeknél a népgazdasági érdek szerencsésen kapcsolódott a helyi adottságokhoz.

A tételes árkiegészítés kísérleti formájának tapasztalatai a gyenge termelészövetkezetek gazdasági megszilárdításának időigényessége mellett rámutattak arra is, hogy a cikkenkénti árkiegészítés, ami az adott árviszonyok és természeti adottságok mellett keletkező negatív járadék megtérítésére hivatott, *nem alkalmas a jövedelmező gazdálkodás tartós feltételeinek a megteremtésére*, mert csak azoknál a termékeknél ér el kedvező eredményt, ahol negatív járadék alig keletkezik. A valóban negatív járadékkal természetközeli mezőgazdasági kultúrák jövedelmező természettségének az üzemi-gazdasági feltételeit a kísérleti rendszer nem tudta megteremteni, mivel az állami támogatás mértéke párosulva a felhasználás korlátatlanságával, nem volt elégséges a kedvezőtlen természeti adottságok nagy beruházást igénylő (talajjavítás, öntözés, meliorációk) megváltoztatásához. Így az állami támogatás adott formája a negatív járadéknak a jövedelemviszonyokra gyakorolt kedvezőtlen hatását tudta csak ideiglenesen ellensúlyozni, de a negatív járadék keletkezése üzemi szintű okainak az újratermelődését nem számolta fel.

A kísérlet tapasztalatai ismételten felhívják a figyelmet a területi szakosítás előrehaladásának *bátrabb ösztönzésére*, valamint a népgazdasági gazdaságosság és a helyi jövedelmezőség szempontjainak az egymáshoz történő közelítésének a fontosságára, ami viszont szükségessé teszi a kétféle szemléletmód azonos mozzanatait feltáró, megbízható kritériumok további kutatását. Megemlítjük, hogy az új árkiegészítés preferált termékeinek kiválasztásánál, már határozott törekvések figyelhetők meg a kedvezőtlen adottságú termelészövetkezetek speciális adottságainak figyelembevétele tekintetében. Véleményünk szerint ez abban az esetben lesz teljes, ha a helyi adottságoknak megfelelő ún. kiegészítő és melléküzemi tevékenységek kiszélesítésének ösztönzésére is kiterjed. Gondolunk itt pl. a mezőgazdasági eredetű termékek elsődleges ipari feldolgozásából származó árbevételek forgalmiadó mentességére, illetve ártámogatására, vagy bizonyos melléküzemek létrehozására folyósított vissza nem térítendő beruházási támogatásra, valamint a kedvező hosszúlejáratú hitelekre.

A kedvezőtlen adottságú termelészövetkezetek kiegészítő tevékenységének speciális ösztönzése és a területi szakosítás folyamatának előrehaladása azért szükség-szerű, mert ezek együttesen *tartós jelleggel* garantálhatják annak a helyileg szükséges személyi jövedelemnek a színvonalát és a felhalmozási célkitűzések realizálását, amit az árkiegészítéssel állami támogatás kísérleti rendszere az előbbinél csak ideig-

lenesen, az utóbbinál pedig egyáltalán nem tudott biztosítani. A jövedelemfelhasználás tapasztalatai alapján az a meggyőződésünk, hogy az árkiegészítés, a felhalmozási kötelezettségek hiányában, a termelőszövetkezetek zöménél nem minősült másnak, mint *burkolt személyi jövedelemkiegészítésnek*. A termelőszövetkezetek stabilitásának megteremtésében a személyes anyagi érdekeltség fokozása mellett pedig a helyi sajátosságoknak megfelelő fejlesztési célkitűzések realizálása sem elhanyagolható szerepet tölt be. Az utóbbi elősegítéséhez azonban az árkiegészítés — mint ismeretes — általában nem járult hozzá.

A tételes árkiegészítés kísérleti rendszere a *területileg differenciált* árrendszer kialakulásához kapcsolódó spekulációs lehetőségek veszélyének jogi szabályozással történő felszámolásának korlátozottságára is felhívta a figyelmet. Bár a spekulációs tendenciák hatékonyabb jogi eszközökkel történő korlátozása nem kizárt következtetés, mégis az a véleményünk, hogy e súlyos fogyatékoság miatt a *tételes árkiegészítés távlatilag nem a legcélszerűbb* módja a termelőszövetkezetek megkülönböztetett állami támogatásának.

A tételes árkiegészítés kísérleti rendszerének *végző*, a gazdaságpolitikai intézkedések kidolgozása számára is hasznosítható *konzekvenciája* abban rejlik, hogy az adott és a hasonló jellegű támogatási formák általában csak a gyenge termelőszövetkezetek gazdasági *lehetetlenülésének megakadályozására képesek*. Ezek a támogatási formák mértéküket és felhasználási módjukat tekintve nem teszik lehetővé a gyenge termelőszövetkezeteknek a közepes termelőszövetkezetek kategóriájába való tömeges átlépését. A gazdálkodási színvonal minőségi változása ugyanis olyan *komplex gazdasági* probléma, amelyet a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek saját erőből a jelenlegi támogatási formák segítségével, a közgazdasági szabályozó eszközök adott rendszerében nem tudnak megoldani.

A kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek gazdasági rekonstrukciójának a megvalósításához olyan, az egyedi adottságokra kidolgozott *fejlesztési tervek*re és azok végrehajtásának pénzügyi finanszírozására van szükség, amelyet *egyszerű ráfordítások* keretében kizárólag az állam vállalhat magára.

A gazdasági *reorganizálás* lehetséges módozatai közül ma már mind a többi szocialista országban, mind pedig a magyar közgazdasági szakirodalomban több ismeretes. Elegendő utalnunk a szovjet és a bolgár egyesítési tapasztalatokra, valamint Erdei Ferenc által felvetett javaslatokra; a gazdálkodás közgazdasági feltételeinek az átalakítása, az egyesülés, a profiltisztítás, a területek egyéb hasznosítási formái és a kiegészítő ágazatok fejlesztése.¹⁵ A reorganizálás alkalmazandó módszerének a kiválasztása és az egyes termelőszövetkezetekre történő alkalmazása a *közeljövő egyik aktuális állami agrárpolitikai feladata*.

¹⁵ Erdei Ferenc: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek differenciáltsága. (Közgazdasági Szemle, 1968/11. sz.)

Д-р Миклош Шипош

ВЛИЯНИЕ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ДОТАЦИИ НА РЕЗУЛЬТАТЫ ПРОИЗВОДСТВА И НА ДОХОДЫ

В статье рассматриваются практические результаты проведенной в 1965/67 гг. экспериментальной государственной дотации в отстающих производственных кооперативах сегедского района.

Анализируются производственные достижения, изменение системы посева, изменение доходов за указанный отрезок времени.

На основе анализа практических результатов в статье делается несколько важных выводов.

Автор доказывает с одной стороны, что экспериментальная система дотации только временно может обеспечить нужный для безостановочного ведения хозяйства уровень доходов, а с другой — убедительно указывает на то, что причины плохих показателей в кооперативах нельзя устранить только государственной дотацией, ибо для устранения причин необходимы комплексные меры.

В заключение в статье подчеркивается, что эксперимент не остановил процесс дифференциации производственных кооперативов, но уменьшил разницу в личных доходах членов кооперативов в сегедском районе.

Dr. M. Sipos

DIE AUSWIRKUNGEN DER VERSUCHSSYSTEMS DER PREISUNTERSTÜTZUNG AUF DIE PRODUKTIONSERGEBNISSE UND EINKOMMENSVERHÄLTNISSE

Die Abhandlung beschäftigt sich mit Ergebnissen der experimentalen staatlichen Subventionen (Preisdotations) der wirtschaftlich schwachen Produktionsgenossenschaften in der Jahren 1965—67 im Szegeder Kreis.

Der Verfasser analysiert die Entwicklung der Produktionsergebnisse, die Veränderungen der Produktionsstruktur, die Einkünfte und die Einkommensverhältnisse während des Versuchs.

Der Verfasser weist darauf hin dass das Versuchssystem der Subventionen das Problem der wirtschaftlich schwachen landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften nicht allein lösen kann; zur Lösung sind komplexe Massnahmen nötig. Es wird festgestellt dass, das Versuchssystem der Preisunterstützung die Differenzierung der Produktionsgenossenschaften nicht zum Stillstand bringen konnte, aber die Anomalien der persönlichen Einkommen mässigte.